

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

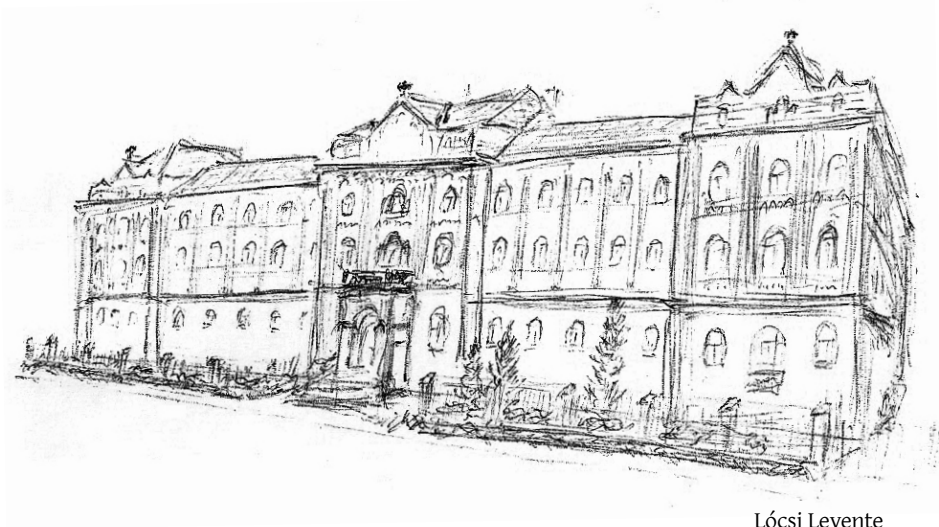
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Kucsman Árpád

Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban

Amikor hatodik osztályos gimnazistaként a Fasori Gimnázium kémiai szertárában Vermes Miklós tanár úr felügyelete mellett kísérletezgettem az 1940-es évek elején, arra gondoltam, hogy a végzés után majd a Műegyetemen tanulok tovább, és vegyészmérnök leszek. Közbejött azonban a háborús összeomlás, családunk kenyérkereső nélkül maradt. Így, amikor 1945 nyarán érettségiztem, Vermes tanár úr azt javasolta, hogy a Műegyetem helyett iratkozzak be inkább a tudományegyetem kémia–fizika tanári szakára, és egyúttal pályázzam meg az Eötvös collegiumi tagságot, amely elháríthatja az anyagi akadályokat a továbbtanulásom elől. Mindehhez – mint egykori collegista – ajánlólevelet is szándékoztam adni. Tetszett a terv, egyrészt mivel a tanítás nem is állt messze tőlem, hiszen a gimnáziumi években a rendszeres korrepetálások során a tanárok munkáját szívesen kopíroztam, másrészt a tanár úr meggyőződött arról, hogy a tudományegyetemen szerzett kémiai doktorátussal ugyanolyan jól el lehet majd helyezkedni az iparban is, mint a vegyészmérnöki oklevéllel. Nekivágtam hát a collegiumi felvételinek, ez szerencsémre sikerült, így az Eötvös Collegium lakója lehettem 1945 szeptemberétől 1950 nyaráig, a Collegium megszűntetéséig.

Midőn 1945 őszén kémia–fizika szakosként beköltöztem a Collegiumba, meglepődve láttam, hogy társaim között nincs senki, aki a tanárképzésben a kémiát főszakjának tekintette volna, sőt az egyetemi tanárjelöltek esetében is alig volt erre példa. Magyarozatként kínálkozik, hogy a kémia iránt érdeklődő fiatalok inkább a Műegyetemre mentek vegyészmérnök hallgatónak vagy a tudományegyetemre doktorátussal végződő szabad bölcsésznek, hivatásuk gyakorlásához tehát nem volt szükségük tanári diplomára. Hogy a Collegium névsora igen kevés „főhivatású” kémikust tart számon, az történetesen összefügg a szakterület kísérletes jellegével, laboratóriumi igényeivel. A Collegium ugyanis jobban szerette, ha tagjai a falakon belül képezik magukat, és nem túl sok időt töltenek az egyetemen. Ez a kíváncsi azonban a kémia esetében nyilván nem teljesülhetett, már csak azért sem, mert kémiai szakorák – a mindenkori rendszeres matematika-

óráktól és a később bevezetett elméletifizika-óráktól eltérően – a collegiumi repertoárban egyáltalán nem szerepeltek. Nem csoda, hogy Tomasz Jenő aligazgató elképzeléseiben a természettudományi szakorák szervezésén kívül még az is előbukkant, hogy a Collegium területén a dögészek részére kísérleti laboratóriumokat kellene létesíteni, de ezt a nagyratörő tervet a háború elsodorta. Mindettől függetlenül a kémia azért mégsem volt egészen száműzve a kollégiumból. Mivel a „leíró” természetrajz–földrajz tanári szak a Collegiumban eléggé lenézettnek számított, a biológusi kötődésű igényesebb kortárs kollégisták, közöttük Török László, Farkas Gábor és Garay András a biológia mellé a tudományosabb kémiai párosították, igaz, hogy csak mellészaknak. Ennek ellenére kémikusként én a Collegiumban mégiscsak árvának éreztem magam.

Kollégista társaimhoz hasonlóan indexem fedőlapjára azért én is büszkén felírtam nevem alá az ominózus szöveget: „A B. Eötvös József Collegium tagja.” Mondták, hogy a vizsgákon a tanároknál ez jó ajánlás, hiszen közöttük sok a volt Eötvös collegista. Ez a filozokra nézve biztosan igaz lehetett, de ennek a rejtett ajánlásnak én bizony nem sok hasznát vettem vegyészhallgatói pályafutásom alatt. A Collegiumtól idegen kémikus professzorokat ugyanis a legkevesbé sem hatotta meg collegiumi tagságom, amikor a százas létszámú – tanári oklevélre csak ritka esetben törekvő – vegyészévfolyamunk tagjait vizsgáztatták. Egyetlen kivétel azonban mégis akadt. Életem első kollokviumára 1945 decemberében került sor Mauritz Béla mineralógus professzornál. Sohasem felejttem el, hogy ez a jóságos, kék szemű öreg bácsi – aki persze akkor mindössze 64 éves volt, és akinek előadásait annyira élveztem –, a kollokviumon ugyanolyan fotelbe ültetett le, amilyenben ő is ült, és úgy beszélgetett velem, mint egy fiatal kollégával, akinek éppen a viselt dolgai felől érdeklődik. Egyedül ő vette észre és tette szóvá, hogy Eötvös collegista vagyok, és ez talán azért nem csoda, mert valaha ő is az volt. Bizonyára az összetartó collegiumi szálaknak köszönhető, hogy négy évvel később, amikor szegény Mauritzot gusztustalan politikai támadások érték, tőlem merete bizalmasan megkérdezni, hogy volta-képpen mit akarnak ezek az agresszív fiatal titánok, közöttük a később nagy karriert befutott Pál Lénárd.

Mivel láttam, hogy a vegyészek körében nem sokra megyek Eötvös collegistasággal, kezdett érdekelni a kémia és a Collegium viszonya, kezdtem kutakodni kémikussá lett hajdani kollégisták után. Fel is fedeztem néhányat – nem túl sokat –, de ezek legalább akadémikus professzorrá lett, jelentős emberek voltak: Zemplén Géza, Müller Sándor és Szabó Zoltán Gábor. Elsősorban velük kapcsolatos emlékeimet szeretném feleleveníteni.

A kémikus kollégisták közül kétségtelenül **Zemplén Géza** lett a leghíresebb. 1900-ban vették fel a Collegiumba, így tagja volt a századfordulós nagy

generációnak. Olyan társakkal lehetett együtt, mint Horváth János, Gerevich Tibor, Kodály Zoltán, Szabó Dezső, Szekfű Gyula, Kuncz Aladár, Laczkó Géza, Eckhart Ferenc. Zemplén collegiumi életének máig fellelhető nyomai maradtak. Ő festette meg az 1902. évi collegiumi kabaré díszleteit és plakátját, majd később fontos szerepekhez is jutott. Évfolyamtársa, Gerevich Tibor írja a Collegiumról szóló visszaemlékezéseiben, hogy az igazgató, Bartoniek Géza lelkesen tapsolt Zemplén Gézának, aki a *Notre Dame-i toronyőr* című színdarabban a primadonna Esmeralda szerepét játszotta. Erről az eseményről, amelyre 1903. február 24-én, az igazgató névnapja előtt került sor, csoportkép is készült. Az ülő sorban látható Zemplén női ruhában és vendéghajjal a fején. A sikeres szereplésnek köszönhető, hogy az 1904-es kabaré *Nagybácsi* című színdarabjában is ő alakította a címadó leányának, Mariskának a szerepét.

Zemplén a budapesti tudományegyetemen Than Károly tanítványa volt, 1904-ben tette le doktori vizsgáját kémiából mint főtantárgyból, valamint ásványtanból és növénytanból mint melléktantárgyakból „summa cum laude” eredménnyel, disszertációjának témája a fizikai kémia tárgykörébe tartozott. 1907-ben nagy szerencse érte, majd három éven át ösztöndíjasként dolgozhatott Berlinben a világhírű Nobel-díjas Emil Fischer, majd Emil Abderhalden mellett. Itt jegyezte el magát egész életére a szerves kémiával és ezen belül a szénhidrátok és az enzimek kémiájával, a kémiai szintézisek és lebontások módszereivel.

Három évvel hazatérése után, 1913-ban a Műegyetemen – az országban elsőként – pályázatot hirdettek egy újonnan szervezendő szerves kémiai tanszék vezetésére. Zemplén nyert, és alig volt harmincéves, amikor kinevezték vezető professzorrá, és ezt a tisztségét azután több mint negyven éven át betöltötte. Hazai pályán úttörőként hatalmas lelkesedéssel fogott a szerves kémiai kutatómunka megszervezéséhez, és ennek elősegítésére termékeny kapcsolatokat létesített a gyógyszeriparral, így lett kezdetektől fogva a Chinoin gyár tudományos tanácsadója. Zemplén majd 25 éven át egyeduralkodó a hazai szerves kémiában, hiszen a konkurens intézményben, a pesti tudományegyetemen elképesztő módon csak 1937-ben jött létre szerves kémiai tanszék a Szegedről áthívott Széki Tibor jóvoltából. Aki annak idején szerves kémiából doktorálni akart, jóformán csak Zemplénhez fordulhatott. A későbbi nagyok közül az ő tanítványa volt többek között Bognár Rezső, Csűrös Zoltán, Földi Zoltán, Gerecs Árpád, Messmer András, Mester László, Müller Sándor. Szinte minden kitüntetést megkapott, 40 éves korában Zemplén már tagja az Akadémiának, később birtokosa lett az Akadémiai Nagydíjnak és a Corvin-láncnak (ezt állítólag nem sokra becsülte), és az első között nyerte el 1948-ban a Kossuth-díj arany fokozatát. Előtte egy évig az amerikai Georgetown Egyetem meghívott vendégprofesszora volt, de haza kellett térnie, mert akkoriban már súlyos betegség támadta meg, és nyolc

évre rá 1956 nyarán meghalt. 73 éves volt. Életművét Móra László 1971-ben megjelent könyve tárja elénk, amely a *Zemplén Géza, a hazai tudományos szerves kémia megalapítója* címet viseli. 1983-ban az Akadémia és a Műegyetem – más szervezetekkel együtt – jelentős pénzjutalommal és emlékéremmel járó Zemplén Géza-díjat alapított, amelyet évenként ítélnek oda egy-egy senior és junior kutatónak szerves kémiai szintetikus munkájuk elismeréséül.

Zemplén azon kevés magyar kémikus közé tartozik, akiknek a neve még életükben tankönyvi tétellé vált. Zechmeister László pécsi professzor 1932-ben írt híres szerves kémiai tankönyvében már névvel együtt említi a Zemplén-féle dezacetilezési eljárást, amelyet az úgynevezett átészterezési reakciók egyik fontos változatának tekintettek. A pesti egyetemen Széki Tibor, majd Bruckner Győző is tanította a Wohl-Zemplén-féle cukorlebontást, amely sikerrel alkalmazható a diszacharidok (ilyen például a laktóz, a maltóz és a cellobióz) szerkezetvizsgálatában is. Zemplén nevét mindig megemlítyük akkor is, amikor a tanórákon a flavonglikozidok szerkezetvizsgálatáról és szintéziséről beszélünk. Aki valaha is szedett Rutascorbin gyógyszert, az nagyjából sejtheti, hogy milyen anyagokról van szó.

Mindezek alapján eltölthetne bennünket a nemzeti büszkeség, de ha egy kicsit mélyebbre ásunk, örömünkbe némi üröm is vegyül. Kétségtelen tény, hogy a szénhidrát-kémiai alpművek bőven és elismerően taglalják Zemplén munkásságát, de ha a határainkon túl megjelenő tankönyveket és általános kézikönyveket forgatjuk, már kevésbé lehetünk elégedettek. Ezekben ugyanis nem esik szó a Zemplén-féle dezacetilezésről, és a cukorlebontás módszeréhez is csak a német Wohl nevét társítják. De még ennél is tovább mehetünk. A Zemplén-tanítvány Müller Sándor professzor későbbi beszélgetéseink során néha kesernyésen megemlítette, hogy a Zemplén-lebontás néven ismertté vált eljárás voltaképpen az ő cellobiózzal kapcsolatos vizsgálataiban körvonalazódott – mégpedig nem Zemplén, hanem éppenséggel Müller ötlete nyomán –, amikor ő 22 éves disszertánsként Zemplén laboratóriumában dolgozott. Mindezt máig meglevő laboratóriumi jegyzőkönyve bizonyítja. Ennek ellenére a vonatkozó tudományos dolgozat – amely az elegáns német *Berichte* folyóiratban jelent meg – szerzőként csak a vezető professzor, Zemplén Géza nevét tünteti fel, és Müllernek a közreműködésért csak egy semmitmondó rituális köszönetnyilvánítás jutott a cikk végén.

Munkám során kezembe került a *Lexikon bedeutender Chemiker* című könyv, amely 1988-ban jelent meg a „baráti” NDK-ban. Furcsa érzés fogott el, amikor a Z betűnél hiába kerestem Zemplén Géza nevét, a magyarok közül egyébként a Z betűnél csak Zechmeister Lászlóét találtam. Ez Zemplénnel szemben kétségtelenül igazságtalan. Jobban járunk viszont, ha az interneten a *Wikipedia* német kiadását tanulmányozzuk. Itt a tárgyilagos és részletes méltatáson kívül egyéb

érdekességekről is értesülhetünk. Megtudhatjuk például, hogy Zemplén, amikor 1912-ben egy amerikai kongresszusra utazott, az RMS Carpathia gőzhajó utasaként, részt vett a Titanic hajótörötteinek mentésében. Írnak arról is, hogy Zemplén 1944 őszén ellenállt a nyilasok kiürítési parancsának, és nem volt hajlandó tanszékét Németországba költöztetni, ezért két hétig a Margit körüti fegyverház lakója volt.

Zemplén tudományos kutatásairól és ezen belül iskolateremtő tevékenységéről sok jót el lehet mondani, egyetemi oktatói munkájáról viszont jóval kevesebbet. Sajnos nem sokat törődött előadásainak színvonalával, és nála még a sokak által lebecsült Széki Tibor is jobb és átfogóbb előadásokat tartott a szegedi, majd a pesti egyetemen. Az a körülmény, hogy Zemplénnek hosszú évtizedeken át nem volt hazánkban konkurense, megtette romboló hatását, és felszínre hozott benne negatív vonásokat. Sikerei birtokában elbizakodottá vált, azt hitte, hogy mindent megengedhet magának. Élete alkonyán különösen fájdalmas volt részéről tapasztalni az elméletek mélységes lenézését, a primitív praktícizmust, amely nem méltó egy kiemelkedő képességű, valaha volt Eötvös collegistához.

Az 1950-es évek elején elvárták, hogy minden vezető professzor írjon tankönyvet az általa előadott tantárgyból. Így esett meg, hogy a műegyetemi Zemplén Géza az Akadémiai Kiadótól, a tudományegyetemi Bruckner Győző a Tankönyvkiadótól párhuzamosan kapott megbízást szerves kémiai tankönyv megírására. Az akkor már csaknem 70 éves Zemplénnek a Bruckner-könyv kiadása terén is osztottak lapot, a Tankönyvkiadó ugyanis lektorálásra kérte fel. Zemplén alig kétoldalas kritikáját áthatotta a fölényesség és a sértett hiúság, talán azon az alapon: miként jön más is ahhoz, hogy itt rajta kívül szerves kémiai tankönyvet írjon? A fennmaradt dokumentum alapján érdemes Zemplén professzort szó szerint is idézni.

„Első kifogásom a könyv tárgyalásmódjára vonatkozik. [...] A szerves kémia elméleti részeit túlzott mértékben előtérbe helyezi, úgy állítván be a dolgot, mintha az elmélet volna mindennek a csúcspontja és a lényege, [...] mintha az igazi, az élő, tehát a kísérleti szerves kémia csak arra szolgálna, hogy az elméletet alátámassza. Ezzel szemben a valóság az, hogy a szerves kémia lényege a helyesen végrehajtott kísérletek összessége, [...] ezek örökbecsűek. Ezzel szemben az állandóan változó és sántikáló elméletek úgy ahogy igyekeznek magyarázatot találni a kísérlet tényeire, anélkül, hogy valaha is remény volna arra, hogy ezt a célt el fogják érni. [...] A szerző könyvében szereplő elektronszerkezetek olyan beállításban szerepelnek, mintha azok megdönthetetlen örökértékű megállapítások lennének. Pedig bizonyos, hogy néhány évtizeden belül megdőlnék és helyükbe újabb erőltetett magyarázatok kerülnek majd. A könyvnek ez a hibája olyan, hogy semmiféle átdolgozással sem változtatható meg, mert a szerző legbelsőbb

énjéből fakad. Az elmélet túlzott kidomborítása miatt a könyv nehezen emészthető súlyos olvasmány, amely a kezdőknek bizonyára sok keserű órát fog szerezni.[...] Majd a tapasztalat megmutatja, hogyan válik be.”

Zemplén állításait akkor is, most is tények cáfolják. A szénvegyületek sztereokémiája – közöttük a Zemplén által kutatott szénhidrátoké is – a több mint száz éve fennálló tetraéderelméleten alapul, és az atomkapcsolatok elméletét tükröző képletírás is már lassan százéves múltra tekinthet vissza. Nem csoda, ha ilyen körülmények között a Bruckner-kötet ma is sikerkönyvnek számít, Zemplén sajnálatosan nívón aluli tankönyve viszont a feledés homályába merült. Milyen kár, hogy Zemplén Gézáról, erről a rendkívül tehetséges professzorról és valaha volt collegistáról ilyen negatív vonatkozásban is lehet szólni.

Ellentmondásaival együtt Zemplén kétségtelenül igen színes egyéniség, öntörvényű, érdekes ember volt. Személyével kapcsolatban még manapság is sokféle történet kering kémikus berkekben. Ismeretes, hogy a collegistáktól sohase állt távol a kocsmázós italozás és a kíméletlen szabadszájúság, ez alól Zemplén sem volt kivétel. Mesélik, hogy az ostrom után egy műegyetemi romhalmazon állva vezette a rendcsinálást, amikor egy ismeretlen alak a professzor véleményét kérte, hogy a nála levő nagy mennyiségű folyadék metil-alkohol-e, avagy etil-alkohol. Zemplén egy kis mintát a szájába vett, majd kiköpte és így szólt: „Ez etil-alkohol, nyugodtan megveheti.” Erre jött az ijedt kérdés: „De professzor úr, és az analízis?” Mire a magabiztos viszonzulás: „Ha egyszer egy Zemplén azt mondja magának, hogy ez etil-alkohol, akkor mérget vehet rá.”

Zemplén Géza, a hazai szerves kémia atyja – a collegista szokásokhoz híven – híres volt trágár beszédéről, még úri társaságban vagy műegyetemi tanszékén sem korlátozta magát. A Zemplén-tanítvány Müller Sándor anekdotája szerint volt egyszer egy fogadás a gyógyszeripar előkelőségei részére. Zemplén kissé kaptosan elhaladt egy idős úri hölgy mellett, és közben ráütött a fenekére az alábbi szavak kíséretében: „Hogy vagy, öreg kurva?” Erre mindenki majd elájult, és Zemplént a következő alkalomra már nem hívták meg. Igen ám, de az idős hölgy reklamálta: „Hol van az az aranyos öregúr, aki a múltkor olyan kedves volt hozzám?” Megszólásaival Zemplén a férfiakat sem kímélte. Egy alkalommal a laboratóriumban szemlét tartott a sorfalat álló doktorjelöltek körében. Egyszer csak váratlanul odaszólt az egyiknek: „Fiatalember, magának »foltos« a nadrágja.” Persze gátlástalanul kimondta, hogy a nadrágon miből van a fehér folt. Azért ez akkoriban elég kínos lehetett, mivel nők is voltak jelen.

Zemplén Géza karizmatikus és excentrikus egyénisége felkeltette Déry Tibor írói érdeklődését. Amikor *Felelet* című regényében megalkotta Farkas Zénó professzor alakját, helyszíni tanulmányai alapján sokat átvett a műegyetemi tanár külső jegyeiből. De írt róla collegista társa Laczkó Géza is: a *Királyhágó* című

kollégiumi regényében Zólyom Géza néven szerepel. Érdekes, hogy Gerevich Tibor évfolyamtársát, Zemplént Ákos keresztnéven emlegeti. Móra Lászlótól tudjuk, hogy testvérei Gézát „a kosfejű” becenévvel illették, és Zemplén az ebből eredő Ákos nevet elfogadta, sőt festményeit is ezen a néven szignálta. Zemplén színes egyéniségéről internetes megemlékezésekben is olvashatunk. Ezek szerint szerette az irodalmat, számos művet fejből ismert, és szívesen idézett belőlük, így például Dante *Isteni színjátékából*. Közel állt hozzá a népzene, kedvelte az olasz dalokat, de különösen az operákat, elsősorban a nagy olasz szerzőket és Wagnert. Jó barátságban volt Kodály Zoltánnal, akivel még collegiumi éve alatt ismerkedett meg. Lelkes művészetpártoló volt, szerette a festményeket, gyűjtötte a művészeti albumokat és a rézkarcokat. Amilyen szigorú volt a munkában, olyan barátságos és jó kedélyű a magánéletben. Gyakran elvitte munkatársait, barátait egy-egy híres budai étterembe vagy vendéglőbe. Ilyenkor kellemes órákat töltöttek együtt. Jó borokat ittak, énekeltek, tréfálkoztak, rendszerint a hajnali órákig. Ettől függetlenül másnap reggel nyolc órakor pontosan megjelent a laboratóriumban, szájában az elmaradhatatlan szivarral, készen elkezdni a munkát.

A Zemplénnél 20 évvel fiatalabb **Müller Sándort** 1921-ben vették fel a Collegiumba természetrajz-vegytan szakra. Gimnáziumi tanárom, Vermes Miklós világosított fel arról, hogy Müller Sándornak volt egy igen találó collegiumi gúnyneve, és egy hosszú lábú madár nevét említette, amelyet sajnos már nem vagyok képes emlékezetemben felidézni. Talán flamingó vagy marabu, nem tudom. Szomorú az, hogy már nincs is senki, akitől ezt megkérdezhetném. Arra azért emlékszem, hogy később az egyetemen Müllert mindenki Epusnak hívta, de a név eredete itt is homályba vész.

Mivel Müller Sándor inkább a kémia iránt érdeklődött, már hallgatóként doktori munkára jelentkezett Zemplén Géza műegyetemi szerves kémiai laboratóriumába, és ott szerzett doktori címet még tanári diplomájának megszerzése előtt. Az új cukorlebontási módszer prioritásával kapcsolatos affér nem fordította szembe mesterével, Zemplénnel, akit mindig is Géza bácsi néven emlegetett, és halála alkalmából később méltó nekrológot írt róla. Szénhidrát-kémiai kutatásait Müller így Zemplénnel karöltve folytatta még akkor is, amikor hosszú éveken át a Tihanyi Biológiai Intézet munkatársaként kereste kenyerét. Müller élete akkor vett döntő fordulatot, amikor 1938-ban, 35 éves korában Széki Tibor meghívta a pesti tudományegyetem újonnan szerveződő szerves kémiai intézetébe, és ott rábízta a kutatások irányítását. Az elkövetkező bő tíz évben Müller laboratóriumában 27 doktori dolgozat készült. Időközben témát is váltott. Ipari kapcsolatai is indokolták a polimerizáció bevezető lépését képező dimerizáció alapos vizsgálatát. A kémiai lebontás és szintézis klasszikus módszereinek felhasználásával szép sikereket ért el, miközben kísérleteinek értelmezése során

elsőként alkalmazta hazánkban az atomkapcsolat elektronelméletének sztereokémiával kapcsolatos szemléletmódját. Munkájának kommunikációját nagyban segítette, hogy ösztöndíjas kiküldetése révén nemcsak németül, hanem angolul is tökéletesen beszélt és írt. A negyvenes évek nyomasztó német orientációja közepette üdítően hatott, hogy a korábbi Rockefeller-ösztöndíjas Müller a poroszos hagyományokkal szemben sikeresen közvetítette és propagálta az angolszász szerves kémiai iskolák újszerű szemléletét. Ennek a háborús évek után az egyetemen közvetlen haszonélvezői voltunk. Társaimmal együtt büszke voltam tanárunkra, aki valaha volt collegistaként a pesti tudományegyetem mezét viselte. Már hallgató koromban szerettem volna munkatársa lenni, és ez szerencsémre néhány éven át meg is adatott.

Tehetségéhez képest Müller Sándor mérsékelt karriert futott be. Bár 1940-től a pesti tudományegyetem magántanára volt, Észak-Erdély visszacsatolásakor mégsem ő nyerte el pályázatával a kolozsvári egyetem szerves kémiai katedróját, mert oda történetesen – az egyházak közötti egyensúly kedvéért – protestáns professzort kerestek, Müller pedig katolikus volt. Nem járt jobban saját tanszékén sem. Amikor 1949-ben Széki Tibort nyugdíjazták, nem őt nevezték ki helyére, hanem Szegedről áthívták Bruckner Győzőt, ez egyébként nem volt kárhoztatható döntés. Mivel Müller szakmai kompetenciája vitán felül állt, az Akadémia 1946-ban levelező taggá választotta, de rendes tag sohasem lett. A pártállam idején ugyanis nem vették tőle jó néven, hogy katonatiszti családból származott, és egy gazdag gyáros leányát vette feleségül. Igaz viszont az is, hogy sohasem tartóztatta meg magát, ha a politikai viszonyokat gúnyolni támadt kedve. Nem csoda, hogy Kossuth-díjat és egyetemi tanári kinevezést is csak akkor kapott, 1953–54-ben, amikor a politikai légkör kissé enyhült. Sajnálatos módon éppen abban az időben zárta le kísérleti kutatómunkáját, és szélnek eresztve munkatársait nekifogott egy újszerű elméleti szerves kémiai tankönyv megírásához. Olyant akart írni, amelyet szavai szerint a laboratóriumban dolgozó kísérleti szerves kémikus is megért. A témával összefüggő elméleti fizikai problémák egyszerűsített interpretálásával azonban nem tudott megbirkózni, így tankönyve a kézirat sokszoros átírása után sem készült el. Szakmai elégtételt jelenthetett volna számára, hogy 1965 őszén kinevezték az Akadémia sztereokémiai kutatócsoportjának vezetőjévé, de akkor már halálos beteg volt, és néhány hónap múlva meghalt. Még nem volt 63 éves.

Müller karrierjének buktatóit mosolygó megadással tűrte, mert csak az volt a fontos számára, hogy éjt nappá téve kedvére dolgozhasson laboratóriumában, és ez szerencsére megadatott neki. Elkötelezettsége a kísérleti munka iránt munkatársait is magával ragadta. Úgy gyönyörködött anyagaiban, mint mások a virágokban. Elragadtatással beszélt és írt a laza rozettákat alkotó túkról, a tömöttebb

kristályrózsákról, az anyag azonosítását lehetővé tevő gránátvörös vagy püspök-lila színreakciókról. Bár idejének javarészét az egyetemi laboratóriumban töltötte, azért akadt egy-két magánéleti hobbija. Az elsők között vásárolt magának egy nagy teljesítményű, méregdrága magnetofont, és megszállottként gyűjtötte szalagra a klasszikus szimfóniákat, operákat. Imádott moziba járni, képes volt feleségével együtt még Cinkotára is kibumlizni, ha ott olyan filmet játszottak, amelyről Pesten lemaradtak. A gyermektelen házaspár gyakran mesélt legendás történeteket kedvelt macskájukról, Picurról.

Ha tárgyilagosak akarunk lenni, meg kell állapítanunk, hogy Müller Sándor nem volt valami jó előadó. Előadásai távolról sem voltak példásak, bár szándékuk és tartalmuk szerint kétségtelenül korszerűek. Nem sokat készült az előadásokra, túlságosan bízott rögtönzési képességében. Ennek ellenére hallgatói – közöttük én is – nagyon szerették a Müller-órákat. Élveztük modernségét, humorát, játékos kedvű beszédstílusát, elnéztük a hiányosságokat. Viszont mindaz, amit Müller leírt, szinte tökéletes volt. Úttörő elméleti szerves kémiai kurzusának ötvenkét oldalas anyaga 1948-ban szerencsére nyomtatásban is megjelent a Magyar Kémikusok Lapja hasábjain, *Az atomkapcsolat a szerves kémiában* címmel. Az erről készült különlenyomatok annak idején nagy kincsnek számítottak.

Müller Sándor varázslatos egyéniségét a tudósi nagyképűség teljes hiánya, szarkasztikus és játékos humora jellemezte, fényképalbumában egyik fiatalkori fényképének ezt a címet adta: „Őszentségem borotválkozik”. Nem voltak előtte tabutémák, legyen szó Akadémiáról, egyetemről, politikai pártról vagy egyházzal. Különös módon keveredett benne a volt collegistákra jellemző elitista magatartás a mély demokratizmussal. Valóban nem tisztelte túlságosan azokat a magas rangú kollégáit, akiket szakmailag konzervatívnak, az új iránt érzéketlennek tartott. Ugyanakkor a legnagyobb készséggel és természetes egyszerűséggel konzultált érdeklődő fiatalokkal, akiknek időt és fáradságot nem kímélve magyarázta el elképzeléseit munkájáról, a szerves kémia újszerű problémáiról.

Voltak persze Müllernek hibái is, de kinek nincsenek. Néha nehezen volt elviselhető kissé hajcsár természete. Ha valaki nem készült el feladatával az általa várt időben, képes volt a munkát minden további nélkül másnak is kiadni. Ez velem is előfordult, amit egy délutáni tanszéki pingpongozásnak köszönhettem. Egy jó poénért hajlamos volt sok mindent kockáztatni, nemcsak a maga karrierjéért, hanem néha a másokéért is. Példamutatóan jó viszonyban volt ugyan professzortársával, a tanszékvezető Bruckner Győzővel, de eszébe sem jutott, hogy adminisztratív ügyekben segítségére legyen. A publikációk írását szinte magánügyének tekintette, ebbe nem vonta be munkatársait, elegendőnek tartotta, ha az általa kigondolt kísérleteket elvégzik, és erről neki beszámolnak, de becsületére legyen mondva, társszerzőségükről azért sohasem feledkezett el.

Így eshetett meg, hogy voltaképpen alig nevelt magához mérhető tanítványokat. Ennek ellenére szerencsésnek érezhette magát mindenki, aki vele kapcsolatba került. Születésének 100. évfordulója alkalmából méltó módon megemlékeztek róla az Akadémián, és szép visszaemlékezést írt róla utolsó tanítványa, Tomasz Jenő, néhai szeretett igazgatónk kémikus fia.

A háború előtt professzorrá lett kémikus collegisták harmadik és egyben utolsó képviselőjének **Szabó Zoltán Gábort** tekinthetjük. Ő 1926-ban került a Collegiumba, a pesti egyetemen a hírneves Winkler-laborban sajátította el a kémiai analízist, elsősorban a természetes vizek vizsgálatának fortélyait. Érdekes momentum, hogy már hallgató korában tudományos munkát végezhetett a Tihanyi Biológiai Intézetben, ahol nemcsak a rendszeresen odalátogató Klebelsberg Kunó figyelt fel rá, hanem bizonyára találkozott az ott dolgozó volt collegistával, a nála öt évvel idősebb Müller Sándorral is. Szabó Zoltán elektrokémiai tárgyú doktori disszertációját Náray Szabó István irányításával Szegeden készítette el, a nála alig nyolc évvel idősebb volt collegista, Bay Zoltán elméleti fizikai intézetében, amelyet azután Pesten „sub auspiciis gubernatoris” minősítéssel fogadtak el. Egyébként a témavezető Náray Szabó István akkoriban az 1931-ben alapított (a pesti Eötvös József Collegiumhoz hasonló indíttatású) szegedi Eötvös Loránd Kollégium igazgatója is volt. A szereplőket tekintve szinte megalapozottnak tűnik az „Eötvös-kollégista összeesküvés” emlegetése.

Miként Zemplén és Müller esetében, úgy Szabó Zoltánnál is döntő szerepet játszott karrierje terén a szerencsés külföldi ösztöndíjas kiküldetés. Bay Zoltán tanácsára a berlini világhírű Max Bodensteinhez kérte magát, és ott ismerkedett meg a gázreakciók kinetikai vizsgálatának kísérleti és elméleti módszereivel. Hazatérése után, 1938-ban a Budapestre távozott Náray Szabótól átvette a szegedi Eötvös Loránd Kollégium irányítását, majd magántanárként 1940-ben pályázatával elnyerte a kolozsvári egyetem szerves és analitikai kémiai intézetének vezetését. Itt szinte a semmiből kellett megteremtenie a feltételeket a kutatáshoz és az oktatáshoz. 1944 után Bruckner Győző javaslatára Szegedre hívták az Erdélyből áttelepült tanszék szervezésére és vezetésére, majd 1964-ben Schulek Elemér halála után elfogadta a felkérést és 1979-ig, nyugalomba vonulásáig Budapesten az ELTE Szerves és Analitikai Kémiai Tanszékét vezette. Korábban Szabó Zoltán volt dékán és rektor Szegeden, ahol díszdoktorrá is választották. Az Akadémián 1951-ben levelező, 1964-ben rendes tag lett, 1984-ben az Akadémiai Aranyérem kitüntetését, kétszer kapott Kossuth-díjat, 1950-ben és 1957-ben.

Szabó Zoltán szép kort ért meg. 87 éves korában halt meg Budapesten. Halálának ötödik évfordulóján méltó emlékbeszédet mondott róla volt tanítványa, Beck Mihály professzor. Megítélése szerint Szabó Zoltán a 20. század egyik

legjelentősebb hazai kémikusa. Nagy befolyását a kémiai közéletre jelzi, hogy tucatnyi munkatársát segíthette akadémiai tagsághoz vagy egyetemi katedrához. Ebben bizonyára szerepe volt annak is, hogy tudomásom szerint elvei fenntartása ellenére sem voltak konfliktusai a pártállami apparátussal. Kutatói munkásságának igen magas színvonala mindenki előtt vitán felül áll. Kiváló előadó volt, két tankönyvet írt, amely tanúsítja szerepét a modern szervetlen kémiai szemlélet hazai meghonosításában.

Szabó Zoltánt munkatársai maguk közt Főnöknek titulálták. Ebben kétségtelenül tükröződött tartózkodó és távolságtartó magatartása. Erősen adott a formákra. A hallgatókat vagy az alacsonyabb beosztású tanszéki munkatársakat kolléga úrnak szólította, és a fáma szerint csak úgy nem is mehettek be a szobájába, mivel ő csak a docensekkel tárgyalt. Az már kitüntetésszámba ment, ha tegezett valakit. Bár ebben a kitüntetésben én is részesültem, ez a fensőséges magatartás tőlem mégis merőben idegen maradt, jobban szerettem a Müller-féle lezserséget. Ennek a disztinkciónak persze nem volt különösebb jelentősége, legfeljebb csak azután, hogy 1970-től tanszékvezetőkként tíz éven át közösen igazgattuk a Trefort kerti B épület két, egymástól jól elkülönülő részét. Húsz évvel fiatalabb kezdő professzor lévén tudtam, hogy nem vagyunk egy súlycsoportban, ezért igyekeztem elkerülni a konfliktusokat, és ez szerencsére sikerült. Szabó Zoltán alighanem rossz néven vette, hogy kinevezésemkor nem mentem hozzá bemutatkozó látogatásra, bár ezt kétségtelenül megtehettem volna. Meg is jegyezte valakinek, aki persze visszamondta nekem: „Ez az Árpád egy kicsit furcsa ember.” Ezzel a véleménnyel nem sokat törődtem, inkább élveztem korábbi főnököm, Bruckner Győző adomáit, aki kedvelte Szabó Zoltánt (kollégai társaságban amúgy Fufunak becézte) tőle erősen elütő karaktere ellenére. Egy alkalommal Bruckner, amikor otthonában vendégül látta Szabó Zoltánt, észrevette, hogy nincs otthon megfelelő minőségű konyak. Gyorsan döntött: a Lánchíd konyakot beleöntötte egy üres Napóleon konyakos üvegbe (akkoriban ez utóbbi igencsak becsült ritkaságnak számított), majd kitette az üveget az italosztalkára. Szabó Zoltán megkóstolván az italt, csettintve így szólt: „Tudod, Győzőkém, ez azért egészen más.” Bruckner ráhagyta: „Igazad van, ez tényleg egészen más.”

Amilyen kimért volt Szabó Zoltán, olyan kedves és közvetlen a felesége, Stella asszony. Egy ízben, amikor Csizmadia Imre torontói professzor barátom meglátogatott a tanszéken, Szabó Zoltán erről tudomást szerzett, és meghívott mindkettőnket lakására egy délutáni kávéra. Lehet, hogy inkább Csizmadiára volt kíváncsi, de ami igaz, az igaz, Szabó professzor elragadó házigazdának bizonyult, és mindkettőnket kedves Imre és kedves Árpád formában tegezett. Történt azonban, hogy csevegés közben Imre barátom csészéjét feldöntve ráöntötte kávéját hófehér porcelánnadrágyára, ahol pikáns helyen óriási barna folt keletkezett.

Stella asszony nem habozott. Kihozta férje fürdőköpenyét, lehúzatta Imre foltos nadrágját, és be a mosógépbe, majd a művelet után ki is vasalta. Mire vége lett a látogatásnak Imre makulátlan nadrággal távozhatott. Utolsó találkozásaimra Szabó Zoltánnal a Collegiumban került sor a Szijártó-időkben, mégpedig a Baráti Kör ülésein, amelyeken ő elnökölt. Vajon lelke mélyén látta-e, hogy a kollégium helyzete a régi időkhöz képest eléggé reménytelen?

Az Eötvös Collegium kezdetektől fogva arról volt nevezetes, hogy nemcsak a tudományos és az irodalmi élet első soraiba küldött prominenseket, hanem fáklyavivőket is a gimnáziumok tanári karába. A kémia ezen a téren sem panaszkodhat, hiszen kevés szakterület dicsekedhet olyan karizmatikus és messzemenően megbecsült gimnáziumi tanárral, mint amilyen a Collegiumba 1923-ban felvett **Vermes Miklós** volt. Őt mint matematika–fizika–kémia szakos tanárt az utókor általában a fizikusok között tartja számon. Ennek oka az lehet, hogy több évtizedes csepeli korszakában Vermesnek a fizikára kellett koncentrálnia, mivel hivatalosan a fizikus tanárjelöltek szakvezetőjének jelölték ki. De nézzük meg, mit mond erről a témáról maga Vermes Miklós egy Staar Gyulának adott mélyinterjúban, amely a *Fizikusok az aranykorból* című kötetben jelent meg: „A matematika–fizika szakkal igazgatónk, Bégé úr volt kielégítve, a kémia–fizikával pedig az én érdeklődésem.” Majd arra a kérdésre, hogy szíve csücske-e a vegyészet, így válaszolt: „Kicsit igen. Nézze, ettől véres most is a kezem. Az előző szünetben két elsőssel kipróbáltuk a múlt héten gyártott nitrocellulózt és hát az üvegcső szétrepedt.”

Vermes már collegista korában is kacérkodott a kémiával. Egy beszélgetés során elmesélte, hogy a nála fiatalabb Szalay Sándorral, a később híressé vált atommagfizikussal egy kis laboratóriumot rendezett be a collegiumi kazánházban. Egy alkalommal azonban kisebb robbanás miatt tűz ütött ki, és mindez Bégé igazgató úr tudomására jutott. Ő nagyon dühös lett, és azonnali hatállyal utasítást adott az illegális kísérletezőhely felszámolására. De Vermes kémikussága mellett felhozhatunk hathatósabb érveket is. Doktori vizsgája után hét éven át volt asszisztens a pesti tudományegyetem II. Sz. Kémiai Intézetében, majd a Fasori Gimnázium tanáráként 1940-ben ő szervezte meg ott a kémiatanítás elméleti és gyakorlati formáit. Tíz éven át tanított a Fasori Gimnáziumban kémiát, és tanítványai közül tizenegyen mentek kémikusnak, közülük heten akadémiai doktorok, hárman kandidátusok lettek, egy diákja pedig Dél-Afrikában egy aranyfeldolgozó üzem szakmai vezetője.

Vermes Miklós 61 éven át tartó gimnáziumi tanári működése és azzal kapcsolatos teljesítménye egyedülálló. Számptalan diákját indította el sikeres természettudományi pályán, kiváló tankönyveket és példatárakat írt. Tankönyveit angol, francia, német, olasz, orosz, román, spanyol és szlovák nyelvre is lefordították.

Egész életén át harcolt a kísérletek elvégzésén és elemzésén alapuló induktív tanítási módszer alkalmazásáért a kréta és a tábla elméletieskedő megszállottjaival szemben. Tanulmányi versenyeket szervezett, több száz ismeretterjesztő cikket publikált, amelyekkel az új felfedezésekre és eszmékre azonnal reagált, így ezek évtizedeken át a természettudományos műveltség friss forrásai voltak. 1939 szeptemberében Vermes Miklós már arról ír tanulmányt a *Természettudományi Közlönyben*, hogy lehetséges-e az atommag energiájának gyakorlati felhasználása. Gondoljuk meg, hogy Otto Hahn alig egy évvel azelőtt fedezte fel az urán-atommag hasadását, és az atommáglya beindítására meg az első atombomba felrobbantására csak évek múlva került sor! Szívesen értekezett más témákról is. Könyvei és előadásai bizonyítják érdeklődését az anyagszerkezet, a relativitáselmélet, az optika, a színes fényképezés vagy akár a papírgyártás iránt. Bőven megállta volna a helyét az egyetemi katedrán is, de ő azt mondta: „Inkább vagyok egy jó fogtechnikus, mint egy rossz fogorvos.” Ettől függetlenül címzetes docensként 1949-től 1968-ig, húsz éven át tartott módszertani előadásokat a fizika tanításáról az ELTE negyedéves fizikatanár szakos hallgatóinak.

Sokan kutatták már, mi lehetett a titka, mi volt a varázsa ennek a szikár, szívós kis embernek, mitől lett már életében jelkép? Gyakran mondták róla, hogy reneszánsz ízlésű, humanista gondolkodású. Ebben sok igazság van. Érdeklődésének középpontjában valóban az ember, az őt körülvevő világ és annak megismerése, a tudomány állott. Saját szavai szerint fő feladatának tekintette, hogy tiszteletet ébresszen a természet dolgai, az emberiség nagy teljesítményei iránt. Nagy tudása és hallatlan igényessége ellenére sem volt arisztokratikus, elzárkózó. A természettudományokon kívül érdekelte az irodalom – kedvenc könyve volt Szathmári Sándor *Kazohíniája* –, szerette Wagner operáit és a klasszikus szimfóniákat. Tájékozott volt a képzőművészetekben is – tanítványainak szívesen mutogatta gyönyörű Hieronymus Bosch-albumait –, kitűnően rajzolt, könyveit, cikkeit saját maga illusztrálta, profi módon fényképezett. A sport terén a természetjárás, a hegymászás, a síelés, az úszás és a kerékpározás állt hozzá közel, és mindezeket tanítványaival is megkedveltette. Rendszeresen szervezett osztálykirándulásokat, amelyeket mindenki számára hozzáférhetővé tett.

Vermes Miklós szakmai teljesítményét szerencsésen egészítette ki diákjaival való szoros emberi kapcsolata. Emléktáblájának avatásán hangozott el ez a szöveg a Fasori Gimnáziumban: „Az iskola lett második otthonunk, és a tanár úr szinte második apánk vagy legalábbis mindenre kapható bácsikánk. Ezért hívtuk magunk közt Muki bácsinak. Szerettük, mert nem tett különbséget a szegény és gazdag, a kiváló és kevésbé jó tanulók közt. Mindenkiiben igyekezett kibontani a benne rejlő érdeklődést és tehetséget. Engedte hát diákjait rakodni és kísérletezgetni a szertárban, megtanította őket jegyzőkönyvet vagy akár pályamunkát

írni, szakkönyveket adott a kezükbe, még idegen nyelven is. Kell-e ennél több egy gimnazistának a jó egyetemi starthoz?”

Vermesre világ életében jellemző volt a szuverén gondolkodás, amelyet nem kötnek gúzsba szabályok és elvárások. A háború után sokak meglepődésére a szélsőbalra sodródott, de a kommunista párt a szavazatán kívül nem sok örömet lelhetett benne. A Rákosi-korszakban hetykén közölte egy riporterrel, hogy estefelé a Szabad Európát szokta hallgatni, mert ő a hírekre kíváncsi, a *Szabad Nép* kommentárjait meghagyja a házmestereknek. Amikor pedig a Sztálin által preferált politechnikai oktatás előnyeiről faggatták, így válaszolt: „Nem feltétlenül akadálya az eredményes tanításnak.” Többé nem ültették dísztribünre, viszont távoli tanyára kitelepített tanítványának kerékpárra ülve vitt tankönyveket, és ellátta tanácsaival. Ahogy öregedett, egyre magányosabb és társadalmon kívülibb lett, már csak az iskolában érezte jól magát. Öltözködését, lakását elhanyagolta. Ha diákjai meglátogatták, olyan üvegpohárban szolgálta fel nekik a feketét vagy az üdítőt, amelynek falán nem lehetett átlátni a vízkőtől. Úgy tűnt, hogy szerzetesi cellához hasonló szobájának ablakát nem szokás tisztítani. De mindez őt nem zavarta, kizárólag iskolai és tanítási ügyekkel foglalkozott otthon is. Életében sok kitüntetést kapott, ezeket nem sokra becsülte: Kossuth-díj (1954), Mikola-díj (1961), Munka Érdemrend ezüst fokozata (1965), Kiváló Tanár (1972), Eötvös-émlékplakett (1973), Munka Érdemrend arany fokozata (1975), Apáczai Csere János-díj (1979), Magyar Népköztársaság Zászlórendje (1985), Prométheusz-díj (1987). Amikor megkérdezték tőle, hogy ez utóbbit miért kapta, így válaszolt: „Gondolom azért, mert az ókori kolléga is piromániás volt.”

Vermes Miklós 85 éves korában, 1990 áprilisában távozott el közülünk, januárban még tanított. Halála után róla nevezték el Csepelen a Tej utcai általános iskolát, márvány emléktáblát helyeztek el a soproni Berzsenyi Dániel Gimnáziumban, ahol tanult, bronzreliefet a Fasori Evangélikus Gimnáziumban és a csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumban, ahol tanított, valamint a róla elnevezett csepeli Vermes Miklós Általános Iskolában. Sopronban 1990-től Vermes Miklós néven tartanak fizikus-émlékversenyt, Vermes-alapítványok jöttek létre Sopronban és Budapesten, amelyek évenként Vermes-émlékdíjat osztanak kiemelkedő teljesítményt nyújtó diákoknak. Róth Ágnes 2000-ben a kollégák, barátok és tanítványok beszámolóai alapján szép monográfiát írt *Vermes tanár úr (1905–1990). Életút és emlékezések* címmel.

Rátérve a háború utáni évekre, 1945 őszén, hosszú idő elteltével én lettem a Collegium egyetlen főhivatású kémikusa. Arról az öt évről, amelyet 1950-ig, az Eötvös Collegium megszüntetéséig volt szerencsém ott eltölteni, részletesen beszámoltam *Egy kémikus a régi Eötvös Collegiumban* című könyvemben, amelynek kiadását a Petőfi Irodalmi Múzeum és az Eötvös Collegium kezdeményezte

2006-ban. Ottani életem jelentős állomása volt, hogy 1947 nyarán – a jól sikerült alapvizsga után – a másodéves gólyasorból tanár úrrá avanszáltam, így a hagyományoknak megfelelően a fejkopogtatásoknál a tanári kar segítségére lehettem. Akkor nyáron még Keresztury Dezső volt az igazgató. Nagy örömünkre szolgált, hogy szép számmal jelentkeztek felvételre tehetséges fiatalok, hogy csak egy-két nevet említsek: Fodor András, Hankiss Elemér, Nagy Géza, Izsák Imre, Lator László. Volt közöttük két jó képességű kémia–fizika szakos jelölt is: **Pál László** és **Tánczos Zsolt**. Kollégista megfigyelőként rajta voltam, hogy kerüljenek be a Collegiumba, és ez be is következett. Sajnos azonban protezsáltjaimmal nem tudtam növelni a kémikusok ázsióját. Pál Laci ugyanis hamarosan megunta a kémiát, és felcserélte a matematikára (később ebből a tárgykörből lett professzor), Tánczos Zsolt viszont elhanyagolta tanulmányait, ezért a collegiumi szabályok következtében már az első évben meg kellett válni tőle. Ő is szakot váltott, és később sikeres pszichológus lett.

A következő nyáron, 1948-ban már a kommunisták voltak az urak a Collegiumban, Lutter Tibor igazgatóval az élen, és sajátos „marxista típusú” felvételi vizsgát tartottak, ezúttal közreműködésem nélkül. Szerencsére azért még ebben az évben is volt kiből válogatni. Akkor került a Collegiumba többek között Domokos Mátyás, Károlyházi Frigyes, Réz Pál, Ritoók Zsigmond, Szűcs Jenő, kémikusként pedig Vermes Miklós javaslatára **Dessewffy Olivér**. Szegények akkor nem tudhatták, hogy két év múlva már nem is lesz Collegium. Volt tehát egy rövid időszak, amikor velem együtt egyszerre két kémikus tagja is volt a Collegiumnak. A collegiumi élet azonban akkorra már úgy fellazult, hogy Dessewffytól nem is követelték meg a tanári szakpárosítást, megelégedtek azzal, hogy az egyetemen kutatóvegyészként folytassa tanulmányait. Dessewffy, ez a rokonszenves fiú, kifejezetten a Collegiumba illő növendék volt, tehetsége súrolta a zsenialitás határát. Hogy a szaktárgyaival nem volt gondja, az a Collegiumban természetesnek tűnt. Emellett jobban tudott franciául, mint a filozófok, érdekelte a természetfilozófia, elbűvölően játszott Chopint az ebédlőbeli zongorán, verhetetlenül pingpongozott, ha hívták. Amikor 1948 augusztusában a collegisták a kötelező fejtágító szemináriumokra készültek, ő lázasan tanult oroszul, hogy fordítási munkát vállalhasson, mert pénze az nem volt, és nősültni készült. Meg voltunk rökönnyödvé, hogy gátlástalanul elvállalta egy orosz nyelvű kvantummechanikai szakkönyv fordítását, holott ez a rendkívül nehéz elméleti fizikai tárgykör igencsak messze állt vegyési szakmájától. A fordítás azonban olyan jól sikerült, hogy a lektor – történetesen egy miskolci egyetemi tanár – külön gratulált a könyv kiadójának az ismeretlenség homályából felbukkanó fordító kiválasztásáért. Az elmélethez különösen vonzódó, lezser Dessewffyról mindent el lehetett gondolni, csak azt nem, hogy oklevelének megszerzése után a Taurus Gumiipari Vállalat egyik

vezető menedzser-kutatója lesz. Kitűnő ötleteit a gyár vezetősége örömmel fogadta, sokat utaztatta külföldre, és elnézte különégeit – így erős vonzódását az italozáshoz –, noha politikai hovatartozása, szembenállása a kommunista rezsimmel nyilvánvaló volt. A rendszerváltás után okos gazdasági-politikai elemzéseket írt országos napilapokba. Sajnos már nincs közöttünk.

Nem lenne igazságos, ha végezetül megfeleledkeznénk **Molnár Józsefről**, aki 1949 nyarán, a Collegium utolsó tanévében került kémikusként a létszámában felhígított és a szakmai képzést megszüntető kollégiumba mintegy negyven munkás-paraszt származású társával együtt. Ennek a becsületes, jó képességű fiatalembernek a további sorsáról keveset tudunk, úgy tűnik, hogy a tudományegyetemen végzett kutatóvegyészek szokásos szakmai élete jutott neki osztályrészüln.

Ha a kémikus collegisták portréit szemügyre vesszük, egymástól merőben különböző figurákkal találjuk szembe magunkat. De teljesítményük, habitusuk, ilyen-olyan jellemvonásaik mégis elárulják, hogy valaha Eötvös collegisták voltak, hogy ifjúkorukban az Eötvös-kohóban formálódtak.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996)	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban.....	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság.....	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium.....	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967).....	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967).....	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása.....	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukevényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia